

Karjalan kutsu

Kulttuuriretkiä I. K. Inhan ja Elias Lönnrotin vanavedessä

Olli Kuusisto

KARJALAN KUTSU

**Kulttuuriretkiä I. K. Inhan ja Elias Lönnrotin
vanavedessä**

OLLI KUUSISTO

KARJALAN KUTSU

**KULTTUURIRETKIÄ I. K. INHAN JA ELIAS
LÖNNROTIN VANAVEDESSÄ**

Teoksen julkaisemista on tukenut Suomen tietokirjailijat ry

Aikaisempaa tietokirjatuotantoa:

Kajakilla Karjalassa, 2009

Melan kärjessä jäätikkö, 2012

Aurinkoautosta velomobiiliin, 2013

Vesille uusenergialla, 2014

Iki-Kalevala, 2015

Munkkeja ja Mäkäräisiä, 2016

Suomi ja naapurit; Mikä meitä yhdistää, 2018

Kannen toteutus Juha Sievänen

Kuvat jollei toisin mainita Olli Kuusisto

© Olli Kuusisto

Kustantaja: BoD™ – Books on Demand, Helsinki, Suomi

Valmistaja: Books on Demand GmbH, Norderstedt, Saksa

ISBN: 9789523399648

Sisällys

Johdanto	7
I. K. Inhan ja Elias Lönnrotin runonkeruumatkat	
Kalevala – Kenen eepos?	9
Kuolan könkäillä 1999	Kulttuuriretki I 13
Laatokan laineilla 2004	Kulttuuriretki II 20
Vienan vesiteillä 2005	Kulttuuriretki III 26
Vuonninen	29
Jyväskylä	31
Takaisin Vuokkiniemeen	34
Uhtua	36
Vuorijärvi · Vienanmeri · Paanajärvi 2006	Kulttuuriretki IV 41
Vienanmerelle	44
Paanajärven pauloissa	51
Vesillä Vodlajärvellä 2015	Kulttuuriretki V 58
Vienanmeren vaahtopäät 2016	Kulttuuriretki VI 68
Petroglyfit kertovat	68
Zalavruga	71
Belomorsk	75
Seitasaaret	76
Leväreseptejä	80
Solovetskin luostari	87
Raskol	88
Vankiaalto I	90
Luostarin tyrmät	94
Houkutuksia	97
Vankiaalto II	98
Stalinin kanava	100
Leiriolot	100
Solovetskin linnoitus	103
Vankiaalto III	104
Vanhus	105

Anzerin saari	107
Luostarivierailu	110
Kasvitieteellinen puutarha	114
Kanavasoutu	117
Muksalma	123
Haikolaan ja Venehjärvelle	128
Bjarmia	132
Pomorit	134
Vienanmeren valkoinen kulta	136
Karjalainen rakennuskulttuuri	139
Äänisen petroglyfit ja hautalöydöt	143
Kolgostrovin kaikukivi	144
Äänisen aalloilla 2018	Kulttuuriretki VII 147
Karjalainen venekulttuuri	157
Kielenvaihto	161
Kirjallisuutta	164

Johdanto

Elias Lönnrotin sitkeys ja uupumattomuus kiehtovat minua erityisesti. Vaikkakin Kalevala lienee ollut ”metsäsuomalaisten apostolin” Axel Gottlundin idea, Lönnrotin aikaansaannos on pieni ihme. Mieleni teki jo varhain lähteä entisille laulumaille, katsomaan millaista siellä on. Vieläkö karjalainen luonto herättäisi erityisiä tuntemuksia ja sielun herkkyyttä. Kävinkin jo vuonna 1968 22-vuotiaana luovutetussa Karjalassa Käkisalmissa ja Venäjän Karjalan Petroskoissa. Samana vuonna kävin Leningradista käsin Tallinnassa. Lisäksi ehdin käymää Hattinassa ja tekemään pienen kävelyretken Inkerinmaalla yrittäen haastatella muutamia ihmisiä.

Samaa tunsin ilmeisesti myös kalevalaisen maiseman kuvaaja I. K. Inha. Vielä hänen aikanaan Karjala oli entisensä ja hänellä oli jopa vielä mahdollisuuksia löytää joitakin runontaitajia.

Joillakin matkoilla retkikuntamme seurasi hyvinkin tarkkaan varsinkin Inhan reittiä. Useimilla matkoilla valitsimme myös Lönnrotin matkareitin lisäksi muita kohteita. Olen myös selostanut kohteidemme historiaa, jotta lukija saisi ”lisää lihaa luille”. Tällöin lukijan on helppo suorittaa mielessään vertailuja nykyisen ja menneen välillä.

Viimeisen runonkeruumatkansa Lönnrot teki Viroon vuonna 1844. Hän kävi Latvian rajalla ja piti esitelmän Tarton yliopistolla. Sattumoisin tein vaimoni Christinan kanssa 1990 matkan Tarttoon ja Latvian rajalle. Matkasimme sieltä Gaua-jokea myötävirtaan entisen Liivinmaan halki Neuvostoliiton armeijan kumilautalla tutustuen matkan varrella vanhoihin liiviläisiin linnoituksiin ja keskiaikaisiin kaupunkeihin. Matkamme päätteeksi vaimoni piti luennon Riian yliopistossa, siis ei Tarton kuten Lönnrot.

Sekä Inha että Lönnrot olivat hyväkuntoisia miehiä. Se oli tarpeen. Lönnrot käveli jalan mittavia matkoja vaativissa olosuhteissa. Tässä suhteessa ei polvi pojasta kovin paljon ole pahentunut. Me kulttuurimatkalaiset matkasimme käsivoimia käyttäen kajakilla, kanootilla ja soutuveneellä sekä tarpeen tullen jalkavoimin patikoiden. Ravintomme oli yksinkertaista ”luostariruokaa”, siis kasvisruokaa toisinaan kalalla höystettynä. Silti jaksomme uupumatta ”kaukopartiossa” tehdä pitkiä päivämatkoja teltassa ja autiomajoissa yöpyen, vaikka se Suomen puolustusministerin vuosimallia 2015-2019 mukaan kasvisdiетillä mahdotonta onkin.

Tässä kirjassa käsittelen vain itään suuntautuneita kulttuuriretkiäni.

Elias Lönnrotin runonkeruumatkat:

I 1828 Sammatista Karjalaan ja takaisin (130 peninkulmaa). Käynti Valamossa. Runonlaulaja Juha Kainulainen, Kesälahti

II 1831 Viena; Matka keskeytyi koleran vuoksi. Merkitsi muistiin Helkavirret

III 1832 Viena; Lönnrot ei käynyt Kuusamon Paanajärvellä

IV 1833 Viena; runonlaulajat Ontrei Malinen ja Vaassila Kieleväinen Vuonnissa

V 1834 Viena; runonlaulaja Arhippa Perttunen Latvajärvellä

VI 1835 Lönnrot kulki 800 km kuuden viikon aikana, kävi rajan takana Lapukan syrjäkylässä

VII 1836 Suurretken ensimmäinen vaihe.

VII 1837 Lönnotin henkeä uhataan Jäletjärvellä

VIII 1838 Keruumatka Ilomantsin ja Pielisen seudulle

IX 1841 Retki keskeytyy Petroskoissa passiongelmienvuoksi

X 1841-1842 Kemi-Inari-Ruija-Kuola-Arkangeli

XI Viro 1844

Into Kondrad Inhan (1865-1930) kuvausmatkoja:

Paanajärvi 1892

Laatokka 1893

Viena 1894

Vienan Karjalan runokylät

Kalevala – kenen eepos?

”Venäjän Karjalasta kuuluu kummia. Itärajan takana Kalevalalla tehdään taas politiikkaa”, kirjoittaa Helsingin Sanomat 28.2.2019 ja jatkaa:

”Hämmäntävä venäläisväite. Elias Lönnrot palkattiin viemään Kalevala karjalaisilta ja nyt se pitää antaa takaisin.

Viime vuoden lopussa Pietarissa ilmestyi karjalankielinen Kalevala-aiheinen runoelma. Sen tekijät yrittävät ”korjata vuosikymmenten vääryyksiä siitä, miten suomalaiset veivät karjalaisilta heidän eepoksensa.”

Dmitri Anatoljevits Bakulin julkaisi veljensä Aleksandrin kanssa vuonna 2018 kalevala-aiheisen kirjan ”Sampo; Pohjolan runot”. Kirjan esipuhe on herätellyt kansallisia tunteita niin Suomessa kuin Venäjällä.

Ensiksi on todettava, että Venäjällä Kalevala on aina herättänyt kiinnostusta. Miksi ei olisi? Onhan Kalevalan runot kerätty suurimmaksi osaksi Venäjän maaperällä. Silti runoja on laulettu Suomessakin sekä suomeksi että ruotsiksi.

Taustaksi Dmitri Bakulin kertoo, että hän jo pienenä kuuli karjalaisia lauluja, satuja ja legendoja isoisältään Ivan Ivanovitš Bakulinilta. Isoisä syntyi ennen vallankumousta Kuujärven kylässä Aunuksen Karjalassa, missä hän toimi opettajana. Dmitri luki Belskin käännöksen Kalevalasta ja sen jälkeen teoksen suomeksi. Hän suoritti yliopistotutkimon Petroskoin yliopistossa.

Kirjansa esipuheessa Bakulin moittii Lönnrotia karjalaisen mytologian vääristelystä. Bakulinit esittävät, että Lönnrot toimi poliittisen ja ideologisen tilauksen tähden. He esittävät myös, että Lönnrot ja Suomi ovat omineet Kalevalan karjalaisilta ja karjalaa ei

Suomessa ole pidetty eikä pidetä edes omana itsenäisenä kielenä!

Suomessa kirjoitusta on tulkittu siten, että Lönnrotia ja Suomea syytetään karjalaisen kulttuurin omimisesta, muotitermillä ilmaisten ”kulttuurisesta approprioinnista”. (Tätä termiä on käytetty Suomen saamelaiden yhteydessä heidän paheksuessaan virallista Suomea kulttuurinsa omimisesta.)

Mitä muuta hän sitten kirjansa esipuheessa sanoo? Alla seuraa muutamia poimintoja:

- Sakari Topelius ”keksi” karjalaiset runot ja kirjoitti muistiin 16 runoa karjalaisilta kulku-kauppiailta.

- Anders Sjögren kirjoitti Vuonnisten kylässä vuonna 1825 muistiin Sampo-runon Ontrei Maliselta. (Siis hieman ennen Lönnrotia). Mielenkiintoista on, että venäläisessä tietokirjassa Sjögren esitellään venäläisenä tiedemiehenä nimeltä Andrej Mihajlovits Sjögren. Tarkemmin ajatellen näinkin voinee sanoa. Tähän aikaan Suomi oli osa Venäjää.

Bakulin jatkaa:

- Täytyy sanoa, että ei silloin eikä nyt, Suomessa lueta karjalaa itsenäiseksi kieleksi, mutta kylläkin Karjalan kansan erilliseksi etnokseksi suomalaisista. Syynä harhakäsitykseen ei niinkään ole nuoren kansakunnan sairaaloinen itserakkaus kuin Ruotsin kuningaskunnan aggressiivinen politiikka 1600-luvulla.” Tällä tavalla Suomen sivistyneistön toimesta Karjalan kansan eepisistä runoista tuli Suomen kansan omaisuutta ottamatta huomioon, että suurin osa runoista kirjoitettiin muistiin Venäjän Karjalassa. Suomen oli saatava oma eepos ei tieteellisistä vaan poliittisista syistä. Vain sellaiselle henkilölle kuin Elias Lönnrot saatettiin antaa tehtäväksi suomalaisen kansalliseepoksen laatiminen.

- Lönnrot merkitsi kuulemansa muistiin huolimattomasti, ei eksaktisti.

Seuraavassa Bakulin vertaa Lönnrotin Arhippa Perttuselta muistiin merkitsemää runoa ja kansanperinteen tutkijan A. A. Boreniusksen Perttusen pojan Mihkalilta muistiin merkitsemää runoa toisiinsa:

Lönnrot: Vesi päällesi vetäköö / Ajoa karretteloopi

Borenius: Vesi peälläsi vetähö / Ajoa karrettelouve

Lönnrot: Päälle selvien vesien

Borenius: Peältä šelvien vesien

Annetaanpa Sampo-teoksen kirjoittajalle vielä suunvuoro:

- Vähitellen Lönnrot alkaa enenevässä määrin lisääillä, parannella ja korjailla tekstejä. Edes toponymia Kalevala ei tunneta lainkaan eepisissä runoissa. Lönnrot onnistui aikaansaannoksessaan hyvin taiteellisesta näkökulmasta tarkastettuna.

Bakulinin veljekset toteavat, että he pyhittivät voimansa luodakseen karjalaisen eepisen teoksen. He katsovat, että heidän työnsä korjaa tapahtuneen syvän epäoikeudenmukaisuuden, joka oli kohdannut Karjalan kansan kulttuurista omaisuutta.

Suomen nouseva kansallinen itsetunto vaati oman kirjallisuuden luomista. Suomalaisen kirjallisuuden kulmakiveksi tulisi ”oma” eepos, joka oli mahdollista koota karjalaisista runoista”.

Bakulin siteeraa kirjailija Armas Mishiniä: ”Kalevala ei ole kokoelma kansanrunoutta vaan 1800-luvulla luotu runoelma.

On vääryys, että Karjalan kansa on antanut ainekset maailmankuuluun Kalevalaan, eikä eeposta ole julkaistu sen omalla kielellä.”

Bakulin esittää syntyneeseen vääryyteen muutaman syyn:

1. Perinteinen venäläinen matelu Lännen ja läntisten auktoriteettien edessä
2. Heikkous ja epäusko omiin voimiin

ja sen seurauksena epäusko oman kansan lahjakkuuteen ja voimiin

Tässä Bakulin siis selvästi kritisoi omiaan.

Kirjoittajan huomioita:

Totta on, että Ruotsin ollessa suurvalta sen politiikka oli aggressiivista. Luterilaisuudesta oli vasta tullut valtion virallinen uskonto ja yleensä uudet uskonnot suhtautuvat kielteisesti muihin.

Usein uusi uskonto tuhoaa edestään vanhan. Ruotsin muuttuessa suurvallaksi, ortodoksisuutta tunnustavat karjalaiset joutuivat pakenemaan sortoa syvemmälle Venäjälle. Suomalaiset tinkimättömät virkamiehet ja papit tuhosivat vanhaa kulttuuria niin perusteellisesti, että Suomesta ei ole löydetty esimerkiksi ainoatakaan ehjää noitarumpua. Toisaalta luterilainen ahkeruus ja rehellisyys on ratkaisevasti auttanut maan kehitystä.

Voitaneen todeta, että Lönnrot pelasti kalevalaisen tai jos niin halutaan karjalaisen runoartereen jälkimaailmalle. Tämän teki mahdolliseksi suomalaiskansallinen herääminen. Jollei Lönnrot olisi kerännyt kyseisiä runoja, olisiko sen tehnyt joku toinen? Ehkä. Suomessa oli muitakin runonkerääjiä kuin Lönnrot ja Sjögren. Aikaa oli kuitenkin rajallisesti. Vallankumouksen tulo tuhosi paljon. Mutta tuskinpa olisi syntynyt maailmankuulua eeposta, Kalevalaa, ilman Lönnrotin luovuutta ja taitoja.

Lönnrot sepitti noin 2% Kalevalasta. Hän yhdisteli eri säkeistä arviolta 30% ja alkupe räisiä säkeitä Kalevalassa on yli puolet. Valtaosan hän keräsi Vienan Karjalasta. Säilyneet runokylät sijaitsivat noin 100 km säteellä Kostamuksesta. Lönnrot arvelee runoissa kuvatut tapahtumat Permian vallan aikaisiksi ja sijoittaa ne tapahtuneiksi Vienanmeren kaakkoisrannalle.

Jo yllä olevan perusteella voi vetää johtopäätöksen, että ei ollut olemassa mitään valmista Kalevalaa, jota sellaisenaan voisi omia. Lönnrot muodosti keräämänsä aineiston perusteella ja luovuuttaan käyttäen juonellisen kertomuksen.

Vaikka Vienan suurten runonlaulajien laulu on lakannut ja Äänisen kalliokuvien killuttajien kalke on vaiennut/kadonnut, Karjala henkii yhä Lapin kuumeseen verrattavaa kävijän koukuttavaa taianomaista tunnelmaa. Vanhoja perinteitä ja taitoja elvytetään. Perinneveneitä rakennetaan vanhoin luonnonmukaisin menetelmin...

Olli Kuusisto lataa Vienanmeren "Seitasaarilla" aurinkoenergiahatullaan videokameran akkua.

Ensimmäisen kerran Olli Kuusisto kävi Inkerinmaalla, Laatokalla Valamon luostarissa ja Äänisellä Kižin museosaarella vuosina 1968-1969. Sittemmin hän on tehnyt seitsemän pidempää kulttuuriretkä vesitse "Kalevalan soutumaille" rajantakaiseen Karjalaan, joista viimeisin vuonna 2018. Retkikunta on paljolti seurannut I. K. Inhan ja Elias Lönnrotin matkareittejä samalla laajentaen ja syventäen asiantietoaan kulttuuri- ja käyntikohteista ja niiden historiasta.

